

УДК 55(092)

**Белєвцев Яків Миколайович
(до 90-річчя від дня народження)**

В 2002 році геологічна спільнота відзначила 90-річчя від дня народження академіка НАН України Якова Миколайовича Белєвцева – відомого вченого в галузі металогенії і геології рудних родовищ докембрію, першовідкривача і дослідника багатьох унікальних родовищ заліза, марганцю, урану та інших корисних копалин.

Я.М.Белєвцев народився 7 квітня 1912 року в селі Орехове Касторинського району Курської області в сім'ї заможного селянина. В середині двадцятих років минулого століття майбутній академік підлітком втік з дому до своїх старших братів, які працювали в Донбасі. Тут він протягом чотирьох років працював різноробочим, а потім машиністом врубової машини, одночасно освоював грамоту. Незважаючи на слабку підготовку, в 1931 році поступив на фізичний факультет Дніпропетровського гірничого інституту, швидко наздогнав за рівнем знань своїх однокурсників.

В інституті Яків Белєвцев вступив до комуністичної партії, став комсомольським лідером. Під час партійної чистки в 1933 році був виключений з партії, але потім його членство було поновлене. Виконуючи свою дитячу мрію стати гірничим інженером, Яків перейшов з фізичного на геологічний факультет і закінчив його в 1937 році, одержав диплом гірничого інженера-геолога.

Геологічну діяльність Я.М.Белєвцев розпочав на Садонському поліметалічному родовищі в Північній Осетії, куди був направлений після закінчення інституту. Потім працював на руднику ім. Ф.Е.Дзержинського в Кривому Розі (1937-1940 рр.). Тут під його керівництвом в 1939-40 роках була проведена перша геологічна зйомка частини Криворізького басейну до глибини 200 м. Одержані дані стали основою для перших наукових публікацій про рудоносність Криворізького басейну на великих глибинах, умови утворення багатих залізних руд тощо. Пізніше ці уявлення про генезис руд стали поштовхом для розвитку теорії метаморфогенного рудоутворення, яка незважаючи на окремі слабкі положення, сприяла активізації

теоретичних досліджень в галузях металогенії і геології родовищ корисних копалин. Результатом досліджень були кандидатська (1946 р.) і докторська (1952 р.) дисертації. В 1951 р. Я.М.Белєвцева було обрано членом-кореспондентом АН УРСР, в 1967 р. – дійсним членом АН УРСР.

З 1945 року під керівництвом головного геолога Криворізького геолтресту Я.М.Белєвцева були розпочаті роботи по виявленню в межах Криворізького басейну родовищ урану. Вірно визначившись з напрямком пошуку, врахувавши значення натрієвих метасоматитів у локалізації покладів уранових руд, Яків Миколайович сконцентрував дослідження у Північному залізородному районі Кривбасу. Через рік були відкриті Первомайське і Жовторіченське уранові родовища. Це було найбільшим досягненням Я.М.Белєвцева як геолога-практика. В 1952 р. за відкриття унікальних родовищ урану йому було присуджено Сталінську премію I ступеню. Яків Миколайович працював головним геологом уранової партії, Кіровської експедиції, Жовторіченського уранового комбінату, а з 1953 р. очолив урановий відділ №5 Інституту геологічних наук АН УРСР, який у 1978 році виріс у Відділення металогенії Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР, а на межі століть – у самостійний Інститут геохімії навколишнього середовища. Я.М.Белєвцев довго залишався також науковим куратором Кіровської експедиції. Під його науковим керівництвом у 1964 р. було відкрите Мічурінське уранове родовище поблизу Кіровограда, а потім в межах Новоукраїнського гранітного масиву – ще низка крупних родовищ такого типу.

Працюючи в Академії наук УРСР, Яків Миколайович очолював декілька крупних наукових проектів, які закінчились публікацією фундаментальних монографій з геології залізородних родовищ Криворізького басейну, металогенії урану України, проблем метаморфогенного рудоутворення, геології, мінералогії, металогенії та інших проблем залізо-кременистих формацій європейської частини СРСР тощо. Важливі результати дали також очолювані Я.М.Белєвцевим дослідження глибинних зон Земної кори за допомогою надглибокого буріння (1980-1994 рр.) і роботи з прогнозу, пошуку і розвідки в межах України золоторудних родовищ (початок 90-х років 20-го століття).

За ініціативою Я.М.Белєвцева і під його керівництвом були проведені численні наукові наради державного і міжнародного рівня. Він брав активну участь у шести Міжнародних геологічних конгресах (1956-1984). Протягом багатьох років Яків Миколайович був головним редактором "Геологічного журналу". Він створив і очолював комісію з метаморфогенного рудоутворення при Раді по рудоутворенню АН СРСР, був членом Міжнародної комісії з рудоутворення. За наукові і прикладні досягнення Я.М.Белєвцев одержав багато державних нагород. Він двічі Лауреат державної премії СРСР, Лауреат державної премії

УРСР, Лауреат премії ім. В.І.Вернадського, нагороджений декількома орденами і медалями.

Протягом всього життя Якова Миколайовича оточували численні співробітники – науковці і геологи-практики. У співпраці з ними і на фоні перетворень у державі відбувалась еволюція Я.М.Белєвцева як вченого, організатора науки, людини. На зміну жорсткості, категоричності, іноді надмірним, які проявлялись у довоєнні і перші повоєнні роки, з часом прийшла стриманість, терпимість, лояльність, доброзичливість. Ці якості були особливо характерні для відношень Якова Миколайовича з молодими геологами-дослідниками.

До свого останнього дня – 29 серпня 1993 р. – Яків Миколайович активно працював. Спадком його стали понад 300 наукових робіт, в тому числі більше 20 монографій, наукова школа, в якій працювали і працюють численні учні, серед яких 20 докторів наук, а також науково-дослідний інститут, відкриті родовища, наукові гіпотези і теорії, діти, онуки, людська пам'ять.

В.Д.Свєтєхов, Л.М.Ковальчук, О.В.Плотников

*Надійшла до редакції 30 травня 2002 р.
Представив до публікації проф. В.Я.Легедза.*